

Hz. Ömer ve Nebevî Sünnet,
Dr. Ebubekir Sifil, İstanbul 2007,
287 sayfa

Hz. Ömer, gerek karakteristik özellikleri ve ortaya koyduğu Müslüman bi-rey tipolojisiyle gerekse kritik bir dönemde icra ettiği hilâfet görevinde İslâm toplumu ve devleti açısından ilkleriyle, bugüne değin pek çok araştırmanın konusunu teşkil etmiştir. Mevcut araştırmalarda –günümüzde yaygınlık kazanmış haliyle- ortaya konan tablo Hz. Ömer’in genel tutumunun kamu maslahatını gerçekleştirmek ve zamanın değişmesi gibi gerekçelerle dinin genel ilkelerine uymakla birlikte nassın (Kur’ân ve Sünnet’in) zahirine muhalefet eden uygulamalarda bulunduğu yönündedir. Esas vurgulanan nokta ise derin bir fikhî istinbat yöntemine sahip dirayetli bir kişiliği olan Hz. Ömer’in söz konusu uygulamalarla nassın özüne muvafakat etmiş olmasıdır. Oryantalistlerin ve bazı Müslüman ilim adamlarının benimsediği bu okuma, Hz. Ömer’in nassın tarihselliğine kail olduğu sonucunu da beraberinde getirmiştir.

Tüm bu yargılara bakıldığında meselenin geniş çaplı ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının gerekliliği temayüz etmektedir. Zira fikhî meselelerdeki dirayeti *muhaddes* (veya *mülhem*) ve *muvâfakât-ı Ömer* tabirleriyle maruf olan Hz. Ömer’in maslahat ve dinin temel ilkeleri gibi unsurlara riayet etmek için dinin bazı hükümlerine muhalefet etmesi, Kur’ân ne Hz. Peygamber’in bir uygulamasını iptal ederek serbest yorumlamalarda bulunması izaha muhtaç bir olgudur.

Hz. Ömer’in uygulamalarında sünnetin konumunu bütüncül ve detaylı bir bakış açısıyla ele alan ve bu konudaki eksikliği gideren Ebubekir Sifil, *Hz. Ömer ve Nebevî Sünnet* isimli çalışmasında söz konusu iddialara dayanak teşkil eden rivâyetleri incelemiş ve onun gerçekten bir kısım icraatlarında Kur’ân ve Sünnet ahkâmını bağlayıcı bulup bulmadığı, dolayısıyla nassın Hz. Ömer nazarında kaynaklık değerinin ne olduğu sorularına cevap aramıştır. (s. 12).

Tezin giriş bölümünde yazar, araştırma safhasında çok geniş bir kaynak kitlesinden istifade ettiğini belirterek neticede tezahür eden tablonun ileri sürülmenin aksine Hz. Ömer’in kişiliği ve devlet başkanlığı statüsünün birleşmesiyle nebevî uygulamaya gösterdiği titizliği ortaya koyar mahiyette olduğunu vurgulamaktadır. Daha sonra yazar, bu tabloyu sunmak için tezi iki ana bölüme ayırarak ilkinde Hz. Ömer’in hilâfet dönemine genel bir bakışla birlikte onun sünnet anlayışını vermektedir. Arkasından söz konusu iddialara sebep olan rivâyetleri incelemektedir. İslâm tarihinde öteden beri ilgi odağı olması sonucunu doğuran, fukahanın birçok hükümde referans gösterdiği Hz. Ömer’in ilklerine birinci bölümün ilk kısmında yer veren yazar, bu bağlamda takvim, divan, madenî para, posta teşkilatı gibi yeniliklere Hz. Ömer’in imza attığını vurgulamaktadır.

Birinci bölümün ikinci kısmında ise Hz. Ömer nazarında sünnet konusu ele alınmış, farklı yorumlamalara sebep olan noktanın Hz. Ömer’in istinbat metodu olduğuna işaret edilmiştir. Söz konusu metodun iyi anlaşılabilmesi için onun hakkındaki rivâyet malzemesini doğru okumanın ve böylece Hz. Ömer’in Kur’ân ve Sünnet algısını iyi yakalamanın lüzumuna vurgu yapan Sifil (s. 57), bu doğrultuda ilk önce onun Kur’ân algısını ortaya koymaya çalışmaktadır. Bunu yaparken ondan Kur’ân tefsiri sadedinde nakledilen birçok rivâyete yer vererek, bu tefsirlerde Hz. Peygamber’in sünnetinden istifade etme, âlim sahâbilerle istişare, fasih Arap dili ve cahiliye şiirinden faydalanma gibi mücerred aklî çıkarsamaların ötesinde bir titizlik ve yöntemin takip edilmiş olduğuna dikkat çekmektedir. Böylelikle Hz. Ömer’in Kur’ân’a yaklaşımının şahsî görüşü aşamayan bir darlıkta veya dönemin sosyo-kültürel yapısına matuf bir tarihsellikte şekillenmediği, aksine bu yaklaşımda sünnete ittibadan sonra istişareyi esas alan bir yöntemin hâkim olduğu savı desteklenmektedir.

Hz. Ömer’in Kur’ân’la ilişkisini ifade ettikten sonra teze adını veren nebevî sünnet algısını ele alan yazar, bir bütün olarak ikinci halifenin uygulamalarında sünnetin konumunu anlamaya çalışır. Bağlamlarından koparılmadan onun hayatına dair sahîh rivâyet malzemesini detaylı bir biçimde inceleyen Sifil, Hz. Ömer’in açık bir şekilde sünnete ittiba ve ondan ayrılmamayı tavsiye eden ve hatta bizzat kendisinin bu doğrultudaki uygulamalarından örnekler sunarak giriş bölümünde ifade edilen emîrül-mü’mininin nebevî uygulama karşısındaki titizliğine delil getirir.

İkinci halifenin hadislerle ilişkisi bağlamında incelenen bir başka husus ise Hz. Ömer’in hadislerin yazıya geçirilmesi ve rivâyet edilmesi konusundaki -mezkr iddiaların dayanağı olarak ifade edilen- tutumudur. Bu konudaki nakilleri inceleyen yazar, rivâyetlerde geçen başlangıçta hadisleri yazdırmaya niyetlenmiş olma ve bilahare bundan vazgeçme durumunun, bu konuda herhangi bir dinî yasak olmadığına delâlet ettiğini vurgulamaktadır. Ayrıca yine rivâyetlerde belirtilen vazgeçme nedeninin Kur’ân’la karıştırılma endişe-

sinden kaynaklanması bir diğer deyişle tamamen konjektürel olması, hadislere karşı hususî bir itirazın olmadığına da delildir (s. 107).

Tek kişinin rivâyetini şahit olmaksızın kabul etmediği, çok hadis rivâyet eden bazı sahâbileri ise Medine’de göz hapsinde tuttuğu yönündeki rivâyetler de önemine binaen ayrı başlıklar halinde incelenmiş, tek kişinin rivâyeti hakkındaki tutumun özel sebeplere yönelik, istisnâî bir durum olduğu, bütünüyle Hz. Ömer uygulamalarından böyle bir prensip çıkarılamayacağı belirtilmiştir. Çok hadis nakledenleri hapsedmesi hakkındaki tek sahâbî mahreci olan garîb rivâyet ise, hadisin farklı varyantlarında bu sahâbîlerin isimlerinin değişmesi, hiçbirinin muksirûndan olmaması, rivâyetin mahrecini oluşturan tek kişinin de doğum tarihindeki ihtilâf gibi sebeplerle pek çok açıdan muzdarib bulunmuş, böyle önemli bir meselede kendisine istinad edilebilecek kuvvette olmadığına işaret edilmiştir.

Tezin ikinci bölümü Hz. Ömer’in uygulamalarının genel bir tasnifi ve sünnete aykırı olduğu ileri sürülen belli başlı uygulamalarına ayrılır. İlk kısımda bu icraatları yedi başlık altında değerlendiren yazar bu tasnifle, Allah Resûlü’nün tatbikatıyla çelişir gibi görünen kimi uygulamaların, dikkatlice tetkik edildiğinde aslında yine sünnetten çıkarılan bir hükme dayandığı, buradaki işkâlin, nâsîh-mensûh meselesi, ruhsatlar arasında tercih, Müslüman toplumu en faziletliye yöneltme, fitne ve ayrılıkları engelleme gibi amaçlara matuf olduğunun bilinmemesinden kaynaklandığına değinmiştir.

Son olarak Hz. Ömer’in sünnete muhalif olarak gerçekleştirdiği ileri sürülen belli başlı uygulamalarını inceleyen yazar muhalif okumanın, bu türden tatbikatın –bir önceki bahiste vurgulanan- hangi amaca matuf olarak ve neye dayandırıldığına bilinmemesinden kaynaklanan bir yorum farkı olduğuna işaret etmiştir. Söz konusu yorumun eksik bıraktığı noktanın ise yine sünnete dayanan Hz. Ömer uygulamasının, rivâyetlere geniş çaplı ve bütüncül bir bakış açısının ihmali sebebiyle şahsî yorum/ictihad şeklinde algılanması olduğu belirtilmiştir.

Ulaşılan neticelerin maddeler halinde sıralandığı sonuç kısmında Hz. Ömer’in açıkça sünnete muhalefet ettiğini söylemenin mümkün olmadığı belirtilerek eser sonlandırılmıştır (s. 258).

Son dönemlerde klişeleşmiş bir söylemin temelini araştıran ve ezber-bozma niteliğiyle ilgi çeken eserin, diğer yaygın klişelere dair meraklı olan ve bunların aslını araştırmak isteyenlere yöntem ve üslûb açısından ışık tutabilecek niteliktedir.

Esra KOCATÜRK

UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, Nilüfer/BURSA